

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

О. М. Куць

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ГОЛОДОМОРУ 1932 – 1933 РОКІВ В УКРАЇНІ

У статті доводиться, що Голодомор в Україні був здійснений радянським тоталітарним режимом проти українського народу з метою зламати його волелюбний дух і національно-самостійницькі настрої та на цій підставі зміцнити свою владу і прискорити соціалістичні перетворення в суспільстві.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, колективізація, національний фактор, політичний режим.

Голод в Україні 1932-1933 років – одна з чорних сторінок в історії українського народу. Кількість людських жертв, повне знищення індивідуального приватновласницького сільського господарства, а головне – придушення волі українців до незалежності. Це наслідки. А що ж стало причиною цієї трагедії? Як оцінювати її? Актуальність цих питань підтверджується суперечкою серед науковців і політиків щодо правової й адміністративної відповідальності за невизнання Голодомору як геноциду українського народу з боку тоталітарного режиму, а також наявністю залишків радянського міфу в свідомості частини наших співгромадян і деяких дослідників, які вважають, що голод був не штучним, а цілком природним явищем, спричиненим неврожаєм. Гострота питання підсилюється ще й тим, що партії і рухи лівого та проросійського спрямування не схильні підтримувати Закон України (2006) про визнання подій 1932-1933 років геноцидом українського народу. Сьогодні це протиборство вийшло на рівень міжнародних дискусій, що особливо гостро ведуться між Україною та Росією. Остання вважає, що Голодомор – це спільна трагедія всіх народів колишнього Радянського Союзу, і національний фактор тут місця не має.

Серед науковців відсутня єдина думка: це був геноцид українського народу чи етнічних українців? Полеміка набула міжнародного значення. На кінець 2007 року 193 держави світу визнали Голодомор в Україні злочином комуністичного режиму. Незважаючи на те, що геноцид українського народу визнаний в Україні законодавчо, точки зору інших держав з приводу цього питання розділилися: а) деякі з них вважають, що це був геноцид українського народу; б) незначна частка, що це був геноцид етнічних українців; в) переважна більшість країн і міжнародних організацій – що це був лише Голодомор. Генеральна конференція ЮНЕСКО (2007) визнала Голодомор в Україні трагедією, пам'ять жертв якої мають вшановувати всі держави світу [19, 06.11]. Парламентська асамблея організації з безпеки та співробітництва в Європі (ПА ОБСЄ) на 17-ій сесії, яка проходила в столиці Казахстану (липень 2008), у резо-

люції, попри заперечення представників Росії та Казахстану, визнала Голодомор як факт, але не як акт геноциду українського народу, підтримала діяльність України щодо поширення правди про цю трагедію, наголосивши, що “рішуче заохочує всі парламенти прийняти акти визнання Голодомору” [10, 10.07]. Привернення уваги світової спільноти до масової загибелі невинних, про яку світ не знав, є свідченням визнання історичної справедливості. А вжитий у Резолюції термін “Голодомор” як явище, обумовлене умисними діями сталінського режиму, – базова характеристика геноциду, крок до його визнання.

За різними оцінками вітчизняних та зарубіжних експертів і вчених, кількість українців, загиблих від голоду в той період, сягає від 7 до 11 млн. осіб. А разом з ненародженими та українцями Кубані, за твердженням дослідника з США Р. Коппквеста, кількість жертв становить майже 14 млн. [5, с. 337]. Тобто в центрі Європи змерла країна, за чисельністю населення більша сьогоднішніх Угорщини, Бельгії, Чехії або Словаччини. Це була наймасштабніша етнонаціональна катастрофа в історії людства.

У сталінську добу одним із головних напрямків реалізації національної політики був масовий терор народів СРСР з його антинаціональною спрямованістю. Конкретні факти української дійсності переконливо свідчать, що національний фактор був однією з причин трагедії тридцятих років минулого століття [7]. Але цьому передувала найчорніша смуга наших етнонаціональних проблем, яка почалася з жовтневого перевороту, ліквідації Української Народної Республіки (УНР) як незалежної національної держави та її провідників, посиленням репресій проти представників українського народу з метою викоринити у ньому почуття національної свідомості та прагнення до незалежності.

Україна на кінець двадцятих років ХХ століття була єдиною національною і державною одиницею в СРСР, яка могла протистояти волонтаристському натиску центру, становленню жорсткого централізованого більшовицького політичного режиму на чолі з Й. Сталіним. Справа в тім, що вона за економічним потенціалом та чисельністю населення перевищувала разом узяті республіки Радянського Союзу, окрім Російської Федерації. Це зумовило легітимність національної самодіяльності українських комуністів та зміцнення ваги Української РСР як державного організму в складі Союзу. Частина її керівників (О. Шумський, М. Хвильовий, М. Скрипник та ін.) ставала на шлях національного комунізму і вимагала більшої самостійності України в межах СРСР [1; 3].

Нова економічна політика (НЕП) та українізація дали більшовикам непередбачувані результати. По-перше, посилювався прошарок заможного українського населення, а освіта рідною мовою сприяла підвищенню культурного рівня населення та його національної свідомості; по-друге, коренізація кадрів залучила до управління етнічних українців, які в 1927 р. складали абсолютну більшість членів компартії республіки; по-третє, в республіці до 1933 року були створені та існували розвинені, хоча і в рамках енкаведистських обмежень, національні державні організації, а національна культура та сфера вживання української мови поширилися на робітничий клас, органи державного управління тощо.

Національне відродження, самостійницькі настрої в Україні та на Кубані викликали стурбованість керівництва ЦК ВКП(б) на чолі з Й. Сталіним. Для цього і був превентивно спричинений терор, спрямований проти всіх верств українського народу. Ліквідувавши або деморалізувавши еліту нації та її лідерів за їх прагнення до

суверенної національної державності, більшовицький режим взявся за остаточне винищення соціальної бази самостійницьких настроїв в Україні – селянства. І це винищення було здійснено комуністами шляхом організації штучного голодного мору [7, с. 204-208].

Тут слід мати на увазі стратегічну лінію, яку проводив Сталін. Він вважав, що національне питання в Україні – це селянське питання, вирішення якого мало забезпечити перемогу соціалізму в СРСР [9, с. 309]. Колективізація вирішувала таким чином триєдину задачу: по-перше, зміцнювала позиції соціалізму на селі шляхом позбавлення права селян на приватне володіння землею та на результати їхньої праці; по-друге, перетворювала господаря-землевласника на найманого робітника в колективному господарстві та вилучала зайву дармову покірливо-невибагливу робочу силу для промисловості; по-третє, ліквідувала селянський приватновласницький клас – фундамент українства та незалежницьких настроїв, оскільки місто в Україні історично формувалося за етнічним складом переважно не з українців. У Києві, наприклад, на час утворення УНР, мешкало лише біля 16% україномовних етнічних українців, не говорячи вже про Харків, у якому не було навіть чути української мови. Переважна частина міського населення була байдужа до проблем терору щодо селян, що полегшувало більшовикам шлях до соціалістичного будівництва на селі такими варварськими методами.

УРСР з її прагненням до національного відродження навіть у радянській обло-нці лякала вождів ВКП(б). Й. Сталін в листі до Л. Кагановича від 11 серпня 1932 р. писав: “Самое главное сейчас – Украина. Дела на Украине из рук вон плохи. В двух областях Украины (кажется, в Киевской и Днепропетровской) около 50 райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным... Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять” [20, 30.11]. Водночас він вимагає вичавити з України “прихований” хліб і паралельно здійснити репресивну “чистку” суспільства саме від “українських націоналістів”...

Потрібні були глибокі соціально-економічні та етнічні зрушення для вирішення цих завдань, у яких Голодомору відводилась провідна роль. Українська національна інтелігенція, зокрема гуманітарна, та селяни були в центральній ланці, приречені на репресії вже тільки тому, що одні творили культуру рідною мовою, інші були представниками етно- та генофонду, що не вписувалися в марксистсько-ленінську доктрину побудови безнаціонального та безкласового суспільства.

Чи пов’язаний Голодомор лише із хлібозаготівлями та колективізацією? Більшість дослідників дає стверджувальну відповідь. Але є й інша думка, більш реалістична. Адже голод охопив і деякі інші регіони СРСР. Голодомор же пов’язаний з особливим ставленням сталінського оточення до України (самостійницькі настрої, потужний людський та економічний потенціал, досвід національно-визвольної боротьби, можливість реалізації конституційного права виходу зі складу СРСР та ін.), яка була суттєвою перешкодою до встановлення жорстко централізованої держави з формальною назвою “радянська федерація”. Тому наступна фаза голоду набула характеру антиукраїнської спрямованості – Г о л о д о м о р у.

Сплановані й реалізовані комуністичним режимом, Голодомор та масові політичні репресії поставили під сумнів саме існування української нації. Голодомор став націо-

нальною катастрофою. Тільки протягом 1932-1933 років загинула п'ята частина сільського населення України... Демографічні, соціально-економічні, історико-культурні наслідки геноциду Україна відчуває й досі. Метою організаторів штучного голоду було досягнуто: підірвано національну і соціальну-економічну базу спротиву українців комуністичній владі; селянство було примусово спрямоване на шлях соціалістичних перетворень, які обумовили його подальший занепад і деградацію. Підсумовуючи політику Голодомору, П. Постишев заявив: "У 1933 р. ми, образно кажучи, наступили ногою пролетарської диктатури на осине гніздо націоналістичної контрреволюції".

Дискусійним залишається питання, це був геноцид етнічних українців українського народу? Доречно дати визначення поняттям "голод", "голодомор" і "геноцид". Якщо голод – явище, що впливає на життєдіяльність людини внаслідок недоїдання, вживання харчу в обмеженій кількості і не завжди призводить до летальних наслідків, то для Голодомору характерна масова загибель людей. З кінця 1932 року і до початку літа 1933-го в Україні загинули мільйони людей, що дає підстави кваліфікувати цей злочин як Голодомор. Радянський енциклопедичний словник дає тлумачення терміну "голод", але жодним словом не згадує про його випадок в СРСР, пояснюючи причини цього явища лише наявністю капіталістичних відносин, які "преодолеваються тільки в результаті соціалістического переустроювання общества" [8, с. 322].

Що ж розуміється під терміном "г е н о ц и д"? Терміну "геноцид" (від грецьк. *genos*-рід, плем'я означає лат. *caedo* – вбивати) дає визначення Конвенція ООН від 9 грудня 1948 року "О предупреждении преступлений геноцида и наказании за него". У цій Конвенції під геноцидом розуміються "дії, які здійснюються з метою знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозного фізичного чи психічного пошкодження членам групи; с) зумисне створення для членів групи умов життя, розрахованих на повне або фізичне її знищення; д) застосування заходів з метою перешкодити народженню дітей серед членів групи; е) примусова передача дітей із однієї людської групи в іншу" [4, с. 99].

Отже, йдеться про "національну групу", під якою слід розуміти певну сукупність людей однієї національності. Стосовно України, населення якої переважно було селянським (понад 80%), ця група складалася переважно з етнічних українців, що дало підстави Р. Конквесту зробити висновок, що тогочасна ситуація підпадає під визначення геноциду [5, с. 99]. Першим серед західних дослідників Дж. Мейс з трибуни міжнародної конференції з питань голокосту та геноциду в Тель-Авіві назвав Голодомор-33 актом геноциду проти української нації. Про справжні масштаби трагедії тридцятих років в Україні заговорили, коли в Конгресі США комісія з цього приводу провела слухання (грудень 1990) і на підставі зібраних матеріалів (третомник свідчень обсягом 1734 сторінок, доповідали Джон Мейс та Роберт Конквест) зробила висновок, що масова загибель людей шляхом організації владою штучного голоду рівнозначна геноцидові щодо українців. Активно сприяла такому рішенню українська діаспора. На початок XXI століття термін "геноцид" утвердився в історико-публіцистичній літературі України [2].

Із зняттям заборони на висвітлення теми Голодомору розпочинається серія визнання й оцінки цього явища світовою громадськістю. Однак Росія рішуче заперечує Голодомор як геноцид української етнічної нації і українського народу, мотивуючи

це тим, що від цієї трагедії потерпали й інші народи й республіки, зокрема Поволжя, Кубань, Казахстан тощо. Також деякі дослідники вважають: там, де було українство, там був і голод. За переписом 1926 року в Казахстані проживало 800 тисяч українців. Поволжя також було заселено переважно українцями, про що свідчать назви сіл: Полтавка, Спасівка, Чернігівка... Перша депортована до Сибіру кубанська станиця, населена українцями, мала назву Полтавська та була покарана за опір колективізації та хлібозаготівлі. Це не що інше, як практика застосування геноциду.

Проти кого був спрямований Голодомор? Більшість дослідників вважає, що він не був спрямований лише проти етнічних українців і що від цього гинули представники всіх народів. Щоб відповісти на це питання, варто поставити стрічне: які завдання ставив тодішній політичний режим? Аргументи наводяться наступні: сталінський режим передусім ставив завдання винищити якомога більше українців – представників нації, яка становила загрозу радянській імперії, – щоб послабити і підірвати її генофонд, розірвати історичну пам'ять. А щоб загинуло якомога менше представників інших національностей, Голодомор організували на селі, де проживали переважно етнічні українці [11, 11.07]. У 1933 році органи РАГСу зареєстрували в сільській місцевості України 1678 тис. смертельних випадків. У національному розрізі вони розподілилися таким чином: 1552 тис. українців, 85 тис. росіян, 27 тис. євреїв, 21 тис. поляків, 16 тис. молдован, 13 тис. німців, 8 тис. болгарів, 3 тис. греків тощо [14, 17.02]. Звичайно, ця статистика є неповною і не дає уявлення про масштаби Голодомору, тому що вона включає природну смертність. Але національний зріз смертності приблизно збігається з національною структурою сільського населення. Це свідчить про однакову долю людей, які мали нещастя жити в сільській місцевості в межах УРСР. Статистика засвідчила, що чисельність етнічних українців внаслідок Голодомору значно зменшилась у порівнянні з іншими етносами, що мали умовну державність (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Чисельність представників національностей СРСР
за даними переписів 1926 і 1937 років**

Національність	1926 р.	1937 р.	Відношення 1937 р. до 1926 р., %
Росіяни (тис.)	77 791 124	93 933 065	120,7
Українці (тис.)	31 194 976	26 421 212	84,7
Білоруси (тис.)	4 738 923	4 874 061	102,9

Таблицю складено за [12, 2006, № 12, с. 79].

Із наведеної таблиці видно, що серед трьох слов'янських народів найбільше скоротилась чисельність українців, а саме, з 1926 по 1937 рр. до 84,7%, у той час як росіян чисельність збільшилась відповідно до 120,7%, білорусів – 102,9%. За підра-

хунками демографів, середня очікувана тривалість життя чоловіків в Україні в 1933 році склала 7 років, жінок 10 [12, 2006, № 12, с. 79]. Тенденція зменшення українського етносу в питомій вазі населення СРСР того часу очевидна. Тож хіба це не є народоббивством за етнічною ознакою?

Дійсно, від голоду потерпали всі народи. Але чомусь лише в двох регіонах СРСР смертність перевищувала народжуваність приблизно в десять разів (С. Кульчицький). Ці регіони – Україна і Кубань. У листопаді й грудні 1932 та січні 1933 років у селах цих регіонів була проведена чекістська операція з вилученням усіх запасів продовольства, яка створила умови, в яких неможливе фізичне існування людини. У інших регіонах подібного не було. Якщо додати до цього заборону виїзду голодуючих за межі України і Кубані та інформаційну блокаду, то ці каральні операції є нічим іншим як терором голодом, який і спричинив геноцид.

Визнання світовою громадськістю факту Голодомору ставить перед РФ непросте питання: хто винен і має нести відповідальність за цей злочин? МЗС Росії, поширюючи неодноразові заяви з цього приводу, наголошує: “Масовий голод початку 30-х років був дійсно зумовлений політикою Сталіна. Однак цілком очевидно, що проводилась вона не за національною ознакою” [18, 12.03]. Офіційні кола Росії звинувачують українську сторону у фальсифікації історії Голодомору, активно закликають світову громадськість відмовитись від спроб кваліфікувати масовий голод 1932-1933 рр. як геноцид, проводять дипломатичну й ідеологічну роботу, спрямовану на нейтралізацію зусиль України донести правду про злочини сталінщини у 1932-1933 роках. Українське зовнішньополітичне відомство у відповідь зазначає, що Україна з обуренням сприймає подібні заяви російського МЗС як “динічну спробу принизити і спалпюжити пам’ять мільйонів наших невинно замордованих та заморених голодом братів і сестер. Подібні заклики російських офіційних осіб є несумісними з декларованим стратегічним партнерством наших двох країн і підривають віру у щирість таких декларацій з боку РФ” [18, 12.03]. Українська делегація у свій час намагалася внести до порядку денного засідання Ради міністрів країн СНД питання про визнання Голодомору геноцидом. Проте більшість учасників наради цю пропозицію проігнорувала. Голосування показало, що лише три країни підтримали Україну: Грузія, Молдова та Азербайджан. Натомість “проти” голосували Росія, Білорусь, Киргизстан, Вірменія і Узбекистан. Іншими словами, українську пропозицію не сприйняли держави, які перебувають у прямій економічній і політичній залежності від Москви.

Вагомою причиною невизнання Росією особливостей голоду в Україні є те, що її нинішня влада ототожнює себе з радянською, уникає засудження комунототалітарного режиму та визнання Голодомору як злочину сталінщини. Звинувачення на адресу Сталіна, який очолював тоталітарну державу, сприймається як випад проти російського народу. Директор Центру з вивчення Росії професор І.Чубайс з цього приводу заявляє: “У нас радянський режим фактично зберігається, тільки в дещо модернізованій формі” [10, 10.07]. На його думку, це пов’язано з тим, що в Росії на відміну від інших постсоціалістичних держав, не відбулося розлучення з СРСР, засудження злочинів комуністичного режиму. Відмова від оцінки злочинів сталінізму пов’язана також і з тим, що багато представників нинішньої номенклатури, людей при владі – вихідці зі спецслужб. Останні відкрито називають себе чекістами. “Уявіть

собі, - зазначає І.Чубайс, – у нас люди від ФСБ називають себе чекістами. Чи можна собі уявити, щоб німецькі спецслужби, відомство по охороні конституції, називали себе гестапівцями?” [10, 10.07].

Полеміка та недружні звинувачення з боку двох слов'янських держав-сусідів полягають в наступному. По-перше, факт голоду визнається обома державами, стверджується, що жертвами трагічних подій стали мільйони людей різних національностей колишнього Радянського Союзу – росіян, українців, казахів, татар тощо. Тому намагання, на думку російської сторони, представити голод як злочин геноциду, тобто цілеспрямоване знищення певної етнічної групи населення, є безпідставним. Визнання Голодомору Верховною Радою України геноцидом українського народу, прагнення України домогтися підтримки цього рішення міжнародною спільнотою викликає заперечення з боку російських політиків. Російські кола вважають, що така кваліфікація трагедії означатиме звинувачення сучасної Росії й російського народу в геноциді. Але те, що головною стратегічною метою більшовиків була страта якнайбільшої кількості свідомих українців і зменшення їхньої здатності до опору радянському режиму, вони не беруть до уваги. По-друге, радикально налаштована деяка частина української громадськості, політиків і науковців звинувачує в організації штучного голоду не особисто Сталіна і його команду, а Москву й Росію. Тому росіяни виступають проти визнання Голодомору геноцидом для того, щоб уникнути матеріальних претензій з боку України. Але ж у тоталітарному СРСР Росія не існувала як суверенна держава, за неї всі питання вирішувало союзне керівництво. Думку таких політиків про відповідальність Росії як правонаступниці СРСР потрібно визнати помилковою і в нинішній ситуації навіть шкідливою. Ніякої компенсації отримати не вдасться. А ось проблем у наших двосторонніх стосунках стане набагато більше. Більше того, зняття подібних вимог позитивно позначилося б на міжнародному іміджі України і ускладнило б російській владі намагання протидіяти визнанню Голодомору в Україні міжнародним співтовариством. З іншого боку, має рацію уже цитований І.Чубайс, який заявляє: “Сучасній Росії доведеться й доводиться за це відповідати, якщо вона оголошує себе спадкоємницею Радянського Союзу й не засуджує злочинів сталінізму, як засуджує весь світ. Можете собі уявити, що Німеччина оголошує себе спадкоємницею Гітлера й відмовляється відповідати за злочини фашизму? Це неможливо! Така Німеччина була б розчавлена ще раз, поки не навчилася б відповідати за свої дії” [10, 10.07]. По-третє, українці та росіяни, як і інші народи, потерпали від злочинної дії більшовицького режиму початку тридцятих років, і шукати вихід слід на шляху примирення, а не конфронтації. Тому буде доцільним на офіційному рівні заявити, що Україна не вважає нинішню Росію відповідальною за Голодомор, і вимога визнати його геноцидом має не матеріальне, а моральне значення як один зі способів засудження тоталітарних режимів, яким був СРСР. Визнання геноциду з боку Росії – акт морально-політичний, громадянський. Такі кроки українською владою робляться. У своїй промові з нагоди чергової річниці Голодомору Президент В. Ющенко говорив: “З Михайлівського майдану в центрі Києва я, насамперед, закликаю Російську Федерацію стати поруч з нами і через державне вшанування Голодомору продемонструвати високий, належний російському народу приклад людського співпереживання” [20, 30.11].

Не бажає або уникає визнання Голодомору як геноциду українського народу Ізраїль. У літературі подається неоднозначна оцінка діяльності єврейської спільноти в подіях 1932-1933 років, оскільки частина керівних кадрів цієї національності у ці роки була причетна до організації Голодомору [6, с. 38]. У матеріалах Міжнародного форуму з Голодомору в Україні “Каральні органи єврейсько-більшовицького режиму” (Київ, 24.XI.2006) частково знаходимо відповідь. Там було сказано: “Ми намагаємося говорити чесно, відверто і правдиво про все, що стосується ідеологів, організаторів і виконавців масового винищення українців. І хіба ми винні в тому, що абсолютну більшість керівництва більшовицької партії та її каральних органів становили представники єврейської меншини? Хіба можна спростувати офіційно оприлюднені дані, в тому числі більшовицькі, згідно до яких майже 80% керівних посад належало саме цим представникам? Спростувати не можна, тому нині робиться все, аби ці факти замовчати. І робиться це на найвищому державному рівні, включаючи президентський” [16, 2006, № 12, с. 3]. Учасниками форуму чітко наголошено, що ми ніколи не виступали проти євреїв загалом, оскільки людина не обирає своєї національності, бо це ознака, з якою вона народжується. Виступаємо лише проти доктрини єврейського расизму, який відповідно до історичних часів може набирати різних форм: шовіністичного сіонізму, інтернаціонального більшовизму чи космополітичного лібералізму. Підтверджуючи висновок Форуму, В. Яременко наголосив: “Сталіну треба було зламати хребет українському народові, задушити його повстанський рух. І він це зробив руками сіоністів, а до того часу дав їм волю впитися кров’ю помсти за князя Володимира Мономаха, за Гетьмана Богдана Хмельницького, які переконливо говорили свого часу, хто в домі господар” [16, 2006, № 12, с. 7].

Неоднозначно сприймається сьогодні висвітлення теми Голодомору тридцятих років громадянами єврейської національності в Україні. Служба безпеки України на підставі архівних матеріалів, які зберігаються у її відомстві, оприлюднила (2008 р.) список з 19 осіб партійних і радянських керівників, безпосередньо причетних до організації Голодомору, зокрема один грузин, два українці, п’ятеро росіян, вісім євреїв і троє осіб інших національностей (латиші). Коментуючи ці дані, народний депутат О. Фельдман заявив, що документ “фактично покладає етнічну відповідальність за трагедію голодомору на євреїв і латишів”, і закликав керівників цього відомства відповідально підходити до публікації таких серйозних документів, “які можуть порушити міжнаціональний спокій в країні” [17, 30.07].

Питання геноциду щодо України і щодо того, хто має нести відповідальність повинно розглядатись в іншій площині. Голодомор в Україні здійснювався тоталітарним режимом проти власного народу. Згідно статті III Конвенції підлягають покаранню наступні геноцидні дії: змова з метою здійснення геноциду, замах, підбурювання та співучасть у геноциді. Про відповідальність певної національності не йдеться. Згідно статті IV згаданої Конвенції покаранню за здійснення геноциду підлягають особи, “незалежно від того, чи є вони відповідальними згідно конституції правителями, посадовцями або приватними особами”. Незалежно від того, здійснювався він у мирний чи військовий час, геноцид є злочином, який порушує норми міжнародного права й проти якого світова співдружність зобов’язується розробляти заходи, спрямовані на його попередження, виносити покарання за його вчинення [4, с. 99].

Отже, у Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року “Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” не говориться про відповідальність певної національності або етнospільноти за геноцид, а йдеться про групу людей, що здійснили геноцид і мають бути покарані незалежно від терміну давності дії, їх статусу й посади. Дослідники до цієї групи, яка має нести відповідальність, відносять Й. Сталіна, Л. Кагановича, В. Молотова, П. Постишева, В. Балицького. Усі інші – це більшою чи меншою мірою виконавці, які не були в курсі усіх подробиць про перебіг всієї акції.

Серед науковців дискутується проблема етнічного походження тих чи інших організаторів штучного голоду, навіть вказують на злочини певної національності. Однак лідерами в списку тиранів, згідно оприлюдненим документам СБУ, були Йосип Сталін, Лазар Каганович, В'ячеслав Молотов і Климент Ворошилов, які фактично складають інтернаціональну групу – грузин, єврей, росіянин та українець і про якусь національну групу, що коїла злочини, говорити не приходиться. Із діяльністю вищеназваних осіб пов'язані розпорядження, протоколи засідання політбюро ЦК ВКП(б), таємні вказівки партактиву, роз'яснення щодо застосування так званого “закону про п'ять колосків”, директиви про арешти на селі тощо. Але ж не тільки керівна верхівка винна у злочинах Голодомору, а й безпосередні виконавці – комуністи-посадовці й численні створені ними організації, оцінку діяльності яких слід довести.

Термін “Г е н о ц и д” на офіційному рівні прозвучав в Україні на парламентських слуханнях 2003 року та у Зверненні до українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років. Постанова Верховної Ради України від 15 травня цього ж року визнає Голодомор актом геноциду українського народу. За цей документ з другої спроби проголосувало 226 депутатів. Члени фракції комуністів не тільки не голосували проти, але й покинули сесійну залу. Відповідно, Президент України Л.Кучма видав Указ про щорічне відзначення 25 листопада Дня пам'яті жертв Голодомору та політичних репресій. У своєму зверненні з нагоди цієї дати він сказав: “Маємо визнати – це був ГЕНОЦИД Цілеспрямований, ретельно спланований геноцид проти українського народу. І те небагато, що ми ВЖЕ ЗАРАЗ можемо і зобов'язані, – це ПАМ'ЯТАТИ. Пам'ятати, яку ціну – жахливу ціну – заплатив український народ за ПРАВО ЖИТИ” [15, 26.11].

Президент України В. Ющенко в своєму проекті Закону про Голодомор 1932-1933 років (2006), поданому до Верховної Ради України, посилаючись на Конвенцію ООН від 9 грудня 1948 року, запропонував визнати Голодомор 1932-1933 років “геноцидом української нації”. Однак Верховна Рада України в остаточній редакції Закону визнала: “Голодомор 1932-1933 років в Україні є геноцидом українського народу, а публічне його заперечення визначається наругою над пам'яттю мільйонів жертв, приниженням гідності Українського народу і є протиправним” [13, 22-28.11]. Таке визначення є прийнятним.

Народ як політична спільнота громадян обов'язково включає до свого складу представників етнічних та національних груп. Народів, які зберегли етнічну чистоту, в природі не існує і не існувало ніколи — це суперечило б закономірностям етногенезу. Тим більше, на той час УРСР мала власне громадянство, всі українці, незалежно від національності, були її громадянами. А громадянська (політична)

нація є тотожною народу. Етноспільноти, "етнічна група" і "національна група" є спорідненими. Одночасне їх вживання законодавцем мало на меті включити в сферу дії Конвенції ООН представників всіх народів, які переслідувалися не за расовою або релігійною (ті виділялися окремо), а за національною ознакою. Отже, термін "народ" не випадає з понятійного ряду, в якому перебувають терміни "етнічна група" і "національна група". Зрештою, всі пункти статті II Конвенції ООН, перелічені вище, тією чи іншою мірою стосуються геноциду українського народу.

Тому маємо наголосити, що номенклатурно-тоталітарний режим Сталіна переслідував не етнічних українців, а громадян України, тобто українців як за етнічність, так і за громадянством з яскраво вираженою українською національною самосвідомістю. Репресовані, наприклад, "за націоналістичний ухил" письменник М. Хвильовий, економіст М. Волобуєв та інші були громадянами України, росіянами за національністю.

Слід також спростувати твердження про геноцидну політику Кремля, яка ніби ототожнюється з генеральною лінією комуністичних вождів. Сталін прагнув не знищити українців як таких, а зробити небезпечну для них українську націю політично знешкодженою і безправним етносом. Голодомор перетворив їх в інертну масу зацькованих людей, став знаряддям приборкання найбільшої нації серед неросійських народів СРСР – української, вивітрив з її самосвідомості будь-яких настроїв чи кроків щодо незалежності й самостійного розвитку. Голод і репресії також розглядалися Сталіним як вирішальна фаза ліквідації того україноцентричного потенціалу, який ніколи вже не повинен відродитися.

У цьому криються суттєві відмінності Голодомору від Голокосту. Останній був спрямований гітлерівцями тільки на фізичне винищення єврейського етносу. Більшовицький геноцид українців був до того ж ще й етноцидом, спрямованим на руйнацію системних зв'язків усередині етносу, підштовхуючи його представників, як зазначають дослідники Голодомору, в іншу етнічну якість. Тому сьогодні в державі Ізраїль зовсім інші проблеми, ніж у державі Україна, яку навіть важко назвати українською, бо в ній, у більшій частині титульної нації, зруйнована етнічна самоідентифікація, відсутня історична пам'ять та навіть нема потреби спілкуватися рідною мовою. Таке становище дає підстави на антиукраїнські дії деяким громадянам інших національностей в Україні. Не випадково саме вони стоять сьогодні разом із зрусифікованими українцями в перших лавах "борців" за невизнання Голодомору геноцидом. Бо вони, на відміну від сучасної, зайнятої внутрішньою міжособною боротьбою за "булаву" на самознищення і на посміховисько нашим недругам, так званої української національної еліти, добре розуміють, що означає повернути історичну пам'ять народові, який її втратив.

Об'єднані нації мають визнати Голодомор. Не одразу говоритимуть, що це був геноцид, але ми мусимо їм довести. Як раніше всі говорили, що голоду не було, а тепер визнали, що був Голодомор, але не геноцид. Тому слід наполегливо доводити фактами, дослідженнями, документами, що Голодомор був геноцидом. Правда про цю трагедію повинна консолідувати наше суспільство.

Література

1. Голод 1932-1933 років в Україні: очима істориків, мовою документів. – К.: Політивидав, 1990. – 476 с.
2. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. – К.: Наукова думка, 2003. – 887 с.
3. Злочин / Упорядник Петро Кардаш. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2005. – 2-е вид. – 560 с.
4. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказания за него // Международная защита прав и свобод человека: Сб. док. – М.: Юридическая литература, 1990. – 572 с.
5. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К.: Либідь, 1993. – 384 с.
6. Куліш А. Геноцид. Голодомор 1932-1933. Причини, жертви, злочинці / Видання третє. – Харків: Харківське відділення “Просвіта”, 2000. – 97 с.
7. Сергійчук В. Як нас морили голодом. – Вид. 3-є, доповнене. – К.: Сергійчук М., 2006. – 392 с.
8. Советский энциклопедический словарь / Науч.-ред. совет: А.М. Прохоров (пред.). – М.: “Советская энциклопедия”, 1981. – 1600 с.
9. Сталин И. Отчетный доклад XVII съезду партии о работе ЦК ВКП(б) 26 января 1934 г. // И. Сталин. Сочинения. – Т.13. – М.: Госполитиздат, 1951. – С. 282-379.
10. Важка правда // День. – 2008. – № 119. – 10 липня. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/204084/>. – Заголовок з екрану.
11. Важка правда // День. – 2008. – № 120. – 11 липня. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/204160/>. – Заголовок з екрану.
12. Грабович Р. 1932-1933: етнічна чистка в Україні // Віче. – 2006. – № 12. – С. 79.
13. Закон України про голодомор 1932-33 рр. в Україні // Українське слово. – № 47. – 2006. – 22-28 листопада.
14. Кульчицький С. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: прогалини у доказовій базі // День. – 2008. – 17 лютого.
15. Кучма Л. Звернення до Українського народу у зв'язку з Днем пам'яті жертв Голодомору та політичних репресій // Слобідський край. – 2003. – 26 листопада.
16. Матеріали міжнародного форуму з Голодомору в Україні. Каральні органи єврейського більшовицького режиму // Персонал. – 2006. – №12. – С. 3-7.
17. Мельник С. Відкриваючи архіви, зберегти мир // Голос України. – 2008. – 30 липня. – С. 3.
18. Попкова А. Неприємна глухота // День. – 2008. – № 45. – 12 березня. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/197948/>. – Заголовок з екрану.
19. Ющенко В. Під час голодомору українці постраждали за свої цінності і переконання // Сільські вісті. – 2007. – 6 листопада.
20. Ющенко В. Звільніть себе від страху і неправди // Літературна Україна – 2006. – 30 листопада.

А.М. Куць

Этнополитический аспект Голодомора 1932-1933 годов в Украине.

В статье рассматриваются актуальные проблемы Голодомора украинского народа, осуществленного советским тоталитарным режимом с целью подавить его свободолюбивый дух, национально-сепаратистские настроения и на этой основе, укрепив свою власть, ускорить социалистическое переустройство общества.

Ключевые слова: Голодомор, геноцид, коллективизация, национальный фактор, политический режим.

O.M. Kuts

Ethnopolitical Aspect of the Famine of 1932-1933 Years in Ukraine.

In clause it is considered the actual problem of the genocide of Ukrainian people which was carried out by the Soviet totalitarian regime with the purpose to suppress its freedom-loving spirit, national-separatist moods and on this basis to accelerate a socialist reorganization of a society.

Key words: a Famine, genocide, collectivization, the national factor, a political regime.